

นิบาต

นิบาต ใช้ลงในระหว่างนามศัพท์บ้าง กิริยาศัพท์บ้าง เพื่อบอก
 อาลปนนะ (ภนเต), กาล (ทียโย), ที่ (อนโต), ปริจเฉท (ยาว), อุปไมย (วีย),
 ปการ (ยตา), ปฏิเสธ (โน), ความได้ยินเล่าลือ (กิริ), ความปรักป (สเจ),
 ความถาม (กั), ความรับ (อาม), ความเตือน (หนท) เป็นต้น

นิบาตบอกอาลปนนะ

ยคฺเช	ขอเดชะ
ภนฺเต, ภทฺเต	ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ผู้น้อยพูดกับผู้ใหญ่)
ภณ	พนาย (คนผู้ดีเรียกคนใช้)
อมฺโห	แนะนำผู้เจริญ (ใช้เรียกชายด้วยวาจาสุภาพ)
อาวุโส	ดูก่อนผู้มีอายุ (พระพรราชาแก่ เรียกพระพรราชาอ่อน, พระเรียกภคฤหัสถ์)
เร, อเร; เท	เว้ย, ไว้ย; เฮ้ย. (ใช้เรียกคนเลวทราม)
เช	แม่ (ใช้เรียกสาวใช้)

นิบาตบอกกาล

ทิวา	(ในเวลากลาง)วัน	ปาโต	ในเวลาเช้า
ทียโย ทียโย	ในวันวาน, เมื่อวาน	สายั	ในเวลาเย็น
ปรทียโย, ปเร	ในวันขึ้น, เมื่อวานขึ้น	อล	ครั้งนั้น, ลำดับนั้น
เสว, สุเว	ในวันรุ่ง	อภิกุขณั	เนื่องๆ
ปรสุเว	ในวันมะรืน	สมปติ	บัดเดี๋ยวนี้
สุเว สุเว	ในวันๆ (=ทุกวัน)	อายตี	ต่อไป
เทวลิกั	ทุกวัน		

นิบาตบอกที่

อุทฺธั, อุปฺริ	เบื้องบน	โอรั	ฝั่งใน
อโร	เบื้องต่ำ	ปาริ	ฝั่งนอก
เหตุฐา	ภายใต้	หุริ	โลกอื่น
อนฺโต, อพฺกนฺตรั	ภายใน	สมมุขา	ต่อหน้า
ติโร, พฺหิ, พฺหิตฺธา, พฺหิตฺธา-ร	ภายนอก	ปรมมุขา	ลับหลัง
อนฺตรา-เร	ระหว่าง	โรห	ที่ลับ

อพยยศัพท์

คือศัพท์ที่ไม่ได้แจกด้วยวิภัติทั้ง ๗ อย่างนามศัพท์ คงรูปอยู่อย่างเดียว
 แบ่งเป็น ๓ คือ ๑. อุปสัค ๒. นิบาต ๓. ปัจจัย

อุปสัค

อุปสัค ใช้นำหน้านามนาม คุณนาม และกิริยา ให้พิเศษขึ้น
 เมื่อนำหน้านาม อุปสัคนั้นมีอาการคล้ายคุณนาม
 เมื่อนำหน้ากิริยา อุปสัคนั้นมีอาการคล้ายกิริยาวิเสสนะ

อติ	ยิ่ง; เกิน, ล่วง	อุป	เข้าไป, ไกล; มั่น
อธิ	ยิ่ง, ใหญ่; ทับ	นิ	เข้า, ลง
อภิ	ยิ่ง, ใหญ่; เฉพาะ; ข้างหน้า	นิ	ไม่มี, ออก
อนุ	น้อย; ภายหลัง, ตาม	ป	ทั่ว; ข้างหน้า, ก่อน; ออก
อป	ปราศ, หลีก	ปฏิ	เฉพาะ; ตอบ, ทวน, กลับ
อปิ, ปิ	ใกล้, บน	ปริ	รอบ
อุ	ขึ้น, นอก	วิ	วิเศษ, แจ้ง, ต่าง
อว, โอ	ลง	สั	พร้อม, กับ, ดี
ปรา	กลับความ	สุ	ดี, งาม; ง่าย
อา	ทั่ว, ยิ่ง; กลับความ	ทุ	ชั่ว, ยาก

นิบาตบอกปริจเฉท

กิว	เพียงไร	สมนฺตา	โดยรอบ
ยาว	เพียงใด	ดาว	เพียงนั้น
ยาวเทว	เพียงใต้นั้นเทียว	ดาวเทว	เพียงนั้นนั้นเทียว
ยาวตา	มีประมาณเพียงใด ..	ดาวตา	มีประมาณเพียงนั้น
กิตฺตาวตา	มีประมาณเท่าไร	เอตฺตาวตา	มีประมาณเท่านั้น

นิบาตบอกอุปมาอุปไมย

ยตา, เสยยตาปิ (แม่)ฉันโต	วิย	ราวกะ
ตลา, เอว ฉันนั้น	อิว; ยตา (ในคาถา)	เพียงดั่ง

นิบาตบอกประการ

ยตา	โดยประการใด	ตลา, เอว	โดยประการนั้น
กถั	โดยประการไร		

นิบาตบอกปฏิเสธ

น, โน	ไม่	อลั	พอ(ละ), อย่าเลย
มา	อย่า	ว	เทียว
วินา, อดฺยตฺร	เว้น	เอา	นั่นเทียว

นิบาตบอกความได้ยินเล่าลือ

กิริ, ขลุ, สุทั ได้ยินว่า

นิบาตบอกปรักป

เจ	หากว่า	อปเปว นาม	ชื่อแม่ไหน
สเจ, อด	ถ้าว่า	ยมนูน	กระไรหนอ
ยทิ	ผิวว่า		

นิบาตบอกความถาม

กั	หรือ, ทำไม, อย่างไร	กจจิ	แลหรือ, บ้างหรือ
นุ	หนอ	อปิ	บ้างหรือ
นฺนุ	มิใช่หรือ	กถั	อย่างไร
อุทาหุ, อาหุ	หรือว่า	เสยยถิ	อย่างไรนี้

นิบาตบอกความรับ

อาม, อามนฺตา เออ (ครับ, ค่ะ, จ๊ะ, ใช่ ...)

นิบาตบอกความเตือน

อิงฆ เชิญเถิด หนท, ตคฆ เอาเถิด

นิบาตสำหรับผูกศัพท์และประโยค

ปน, ตุ	ก็, ส่วนว่า, แต่ว่า	ปิ อปิ	แม่, บ้าง
หิ	ก็, จริงอยู่, เพราะว่า	อปิจ	เออ ก็, อีกอย่างหนึ่ง
จ	ก็, จริงอยู่, อนึ่ง; ด้วย	อลวา อโล	อีกอย่างหนึ่ง, อนึ่ง
วา	หรือ; บ้าง, ก็ดี, ก็ตาม		

นิบาตสักว่าเป็นเครื่องทำบทให้เต็ม

นุ, วต	หนอ	เว, ทเว	เว้ย, แล	สุ	ลี
โข	แล	โว	ไว้ย, แล		

นิบาตมีเนื้อความต่างๆ

ปุณ	อีก	สห, สหฺธิ	กับ, พร้อม
ปุณปุณฺ	บ่อยๆ	สยฺ, สามิ	เอง
ภฺยโย	ยิ่ง	นฺน	แน่
ภฺยโยโส	โดยยิ่ง	อทธา, อวสฺส	แน่แท้
สกกจจํ	โดยเคารพ	อณฺณทตฺถ	โดยแท้
สมฺมา	โดยชอบ	เตนฺหิ	ถ้าอย่างนั้น
มิจฺฉา	ผิด	มณฺเณ	เห็นจะ...
มุสา	เท็จ	ปจฺฉา	ภายหลัง
อลิกํ	เท็จ, ไม่จริง, เหลาะแหละ	ปฏฺฐาย, ปฏฺฐิต	ตั้งแต่, จำเดิม
มุธา	เปล่า	ปุณฺ	มาก, ต่างหาก
อุจฺจํ	สูง	โถกํ อีสกํ	นิดหน่อย, เล็กน้อย
นิจํ	ต่ำ	กฺวจิ	บ้าง
สกี	คราวเดียว	อารา	ไกล
สตกขตฺตํ	ร้อยคราว	อาวี, สจฺฉิ	แจ้ง
สณฺิกํ	ค่อยๆ, เบาๆ, ช้า	ปาตุ	ปรากฏ
ชิปปิ, สหฺสา	ปล้น, โดยปล้น	นานา	ต่างๆ
สิสมิ, สิมฺสิมิ	เร็ว, ปล้น	วิสุํ	แยก, เฉพาะ, ต่างหาก
ลหุ, ลหุํ, ลหุโส	เร็ว, ปล้น, เบา	กิลฺยจาปิ	แม้ก็จริง, แม้โดยแท้
อจิริ	ไม่นาน, เร็ว	ตาว	ก่อน
จิริ, จิรฺสฺสํ	นาน	ปฺรฺมํ	ก่อน, ที่แรก, ครั้งแรก
		เอวํ, อิติ, อิตถํ	อย่างนี้,
			ด้วยประการฉะนี้
สาธุ	ดีละ, ดั่งข้าพเจ้าขอโอกาส (ชมเชย, ขอโอกาส)		
สาธุ, สฺมุจฺ	ดีแล้ว (อนุโมทนา, พลอยยินดี)		
ทฺฏฺ	ไม่ดี, น่ารังเกียจ		
อโ	โอ (นำอัศจรรย์; สรรเสริญ/ดีเยี่ยม; บรรารณา)		
นาม	ชื่อ, ชื่อว่า, ธรรมดา, ธรรมชาติ		
อิตฺติ	เพราะเหตุนี้, ว่า...ดั่งนี้, ด้วยประการฉะนี้, ชื่อว่า		

ปัจจัย

ลงท้ายนามศัพท์ เป็นเครื่องหมายวิภัตติ
ลงท้ายธาตุ เป็นเครื่องหมายกิริยาและวิภัตติ

ลงท้ายนามศัพท์

๑) โโต ปัจจัย ใช้ลงท้ายนามนามและศัพท์นาม

เป็นเครื่องหมาย ตติยวิภัตติ แปลว่า ช้าง โดย

เป็นเครื่องหมาย ปัญจมีวิภัตติ แปลว่า จาก แต่ ...

ยโต	แต่...ใด	เอกโต**	ข้างเดียว
ตโต	แต่...นั้น	อุกโต	ข้างทั้งสอง
*เอตโต, อโต	แต่...นั้น, ข้างนั้น	ปรโต	ข้างอื่น, ข้างหน้า
*อิโต	แต่...นี้, ข้างนี้	อปรโต	ข้างอื่นอีก
อมฺโต	แต่...โน้น	ปุโรโต	ข้างหน้า
อณฺณโต	แต่...อื่น	ปจฺฉโต	ข้างหลัง
อณฺณตฺรโต	แต่...อันใดอันหนึ่ง	ทกฺขินฺโต	ข้างขวา ข้าง(ทิศ)ใต้
สพฺพโต	แต่...ทั้งปวง	วามโต	ข้างซ้าย
กฺโต	แต่...ไหน	อุตฺตรโต	ข้างซ้าย ข้าง(ทิศ)เหนือ
กฺตรโต	แต่...อะไร	อธฺรโต	ข้างล่าง
อิตรโต	แต่...นอกนี้		

* เอโต ไม่พบที่ใช้ ใน ไตร. เอตโต วา อิตโต วา ข้างโน้น (นั้น) หรือ ข้างนี้, อิตโต จิตโต จ ข้างโน้นและข้างนี้ (ข้างนี้และข้างนี้)

** เอกโต แปลว่า "โดยความเป็นอันเดียวกัน" (โดยความเป็นหนึ่ง) = เอก(ภาว)โต

- โโต ปัจจัย ลงท้ายนามนาม เช่น ตติยา: วิตุถารโต โดยพิสตาร, อสุกฺโต (ปฺสฺสโต เห็นอยู่) โดย(ความเป็นของ)ไม่งาม (=อสุก(ภาว)โต), ปัญจมี: อาทิตโต (ปฏฺฐาย จำเดิม) แต่ต้น, นครโต จากเมือง, ปุริมฺปุวโต (มหฺนตฺตโร ใหญ่กว่า) กว่าขมนอันมีมาก่อน, สิกฺขนโต เพราะการศึกษา

เปรียบเทียบ

อณฺณตฺร (นิบาต)	เว้น, แยก	ยโต	= ยสฺมา
อณฺณตฺร (ศัพท์นาม)	ใน...อื่น (=อณฺณสมิ)	ยตฺร	= ยสฺมิ
อณฺณตฺร (ศัพท์นาม)	คนใดคนหนึ่ง	ยथा	= ยสฺมิ กาล

๒) ตฺร ตถ ห ธ ธิ ทิ หํ ทิณฺจณํ ว ปัจจัย ใช้ลงท้ายศัพท์นาม

เป็นเครื่องหมาย สัตตมีวิภัตติ แปลว่า ใน

ตฺร	ตถ	ทิ หํ	ห ธ ธิ ทิณฺจณํ	ว	
ยตฺร,	ยตถ,	ยทฺ, ยทฺ			ใน...ใด
ตตฺร,	ตตถ,	ตทฺ, ตทฺ			ใน...นั้น
อตฺร,	อตถ, เอตถ,		อิธ, อิห		ใน...นี้
อณฺณตฺร,	อณฺณตถ				ใน...อื่น
กฺตร,	กฺตถ,	กฺทฺ, กทฺ,	กฺทฺ, กทฺ,	กฺทฺ, กทฺ	ใน...ไหน
	กฺตถจฺ,			กทฺจ	ในที่ไหนๆ, ในที่บางแห่ง
สพฺพตฺร,	สพฺพตถ,			สพฺพทฺ	ใน...ทั้งปวง
เอกตฺร,	เอกตถ				ใน...เดียว
อุภยตฺร,	อุภยตถ				ใน...ทั้งสอง
อมฺตฺร					ใน...โน้น

๓) ทา ทานิ รหิ ธฺนา ทาจนํ ชฺช ชฺช ปัจจัย ใช้ลงท้ายศัพท์นาม

เป็นเครื่องหมาย สัตตมีวิภัตติ แปลว่า ใน ลงในกาลอย่างเดียว

ยทา	ในกาลใด, เมื่อใด	อรฺณา	ในกาลนี้, เมื่อก็
ตทา	ในกาลนั้น, เมื่อนั้น	กฺทาจนํ	ในกาลไหนๆ
เอกทา	ในกาลหนึ่ง, บางที	อชฺช	ในวันนี้
สพฺพทา, สทา	ในกาลทั้งปวง,	สชฺช	ในวันมียอยู่, ในวันนี้
	ในกาลทุกเมื่อ	ปรชฺช	ในวันอื่น
กทา	ในกาลไร, เมื่อไร	อปรชฺช	ในวันอื่นอีก
กทาจิ	กรหฺจ ในกาลไหนๆ, บางคราว	อิทานิ, เอตฺรหิ	ในกาลนี้, เดียวนี้

ลงท้ายธาตุ

๑) ตเว ตฺ ปัจจัย ในนามกิตก์ ใช้ลงท้ายธาตุ

เป็นเครื่องหมาย ปฐมวิภัตติ แปลว่า อ.อัน-, อ.การ- เป็นเครื่องหมาย จตุตถวิภัตติ แปลว่า เพื่ออัน-, เพื่อการ- กาทเว เพื่อการทำ กาทฺ เพื่อการทำ, อ.การทำ

๒) ตฺน ตฺวา ตฺวาน ปัจจัย (กับทั้งปัจจัยที่เอาทศออกจาก ตฺวา) ในกิริยากิตก์

ใช้ลงท้ายธาตุ เป็นเครื่องหมาย อัพยยกิริยา (คือแจกด้วยวิภัตติไม่ได้)

กาทฺน กตฺวา กตฺวาน ทำแล้ว